

Op zoek naar de arbeidersklasse

Een verkenning van de verschillen in opvattingen en leefstijl tussen arbeiders en bedienden in Vlaanderen, Nederland en Europa.

H. De Witte (red.), Leuven, Acco, 1994, 343 blzn.

De klassieke stelling van de Amerikaanse socioloog Lipset in zijn bijdrage over *Democracy and working-class authoritarianism* uit 1959, dat de arbeidersklasse op sociaal-economisch vlak progressief en op cultureel vlak conservatief is, mag dan al enige tijd als 'gedateerd' zijn afgedaan, zij blijkt vandaag actueler en relevanter dan ooit. Zij loopt alvast als een rode draad doorheen de bijdragen die in *Op zoek naar de arbeidersklasse* werden opgenomen. De auteurs onderzochten de invloed van de beroepspositie en van het inkomen en de genoten opleiding op de meest diverse terreinen van het maatschappelijk leven.

De beroepspositie oefent nog steeds een significante invloed uit op cultuur en levensstijl, zelfs los van opleiding en inkomen. De aard van het werk, de arbeidsomstandigheden en de machtsverhoudingen waarin zij zijn ingebed drukken hun stempel op de manier waarop arbeiders de wereld bekijken en valoriseren. Op die manier wordt de stelling over de zogeheten 'verburgerlijking van de arbeidersklasse' vakkundig ondergraven. Arbeiders, en dan vooral ongeschoolde (hand)arbeiders, blijken zich zowel in hun levenswijze als in hun zelfopvattingen en waardenoriëntaties op betekenisvolle wijze te onderscheiden van (zelfs 'lagere') bedienden en de zogeheten middenklassen. Arbeiders hebben nog steeds hun eigen wereld, ook al daalde hun aandeel in de beroepsstructuur van 78,9% in 1950 tot 41,3% in 1990 - terwijl het

aandeel van de bedienden steeg van 21,1% tot 58,7% - en al werd de arbeidstijd aanzienlijk verkort waardoor een belangrijk deel van de identiteitsprofilering zich in de sfeer van de 'vrije' tijd afspeelt. De arbeidersklasse heeft wel degelijk een eigen 'wij-identiteit', ondanks de toegenomen differentiatie en fragmentatie, die zich verder uitlijkt in klasse-specifieke gedragingen en opvattingen op het vlak van de sportbeoefening, de vrijetijdsbesteding, de consumptiepatronen, de culturele participatie, de politieke oriëntaties of opvattingen over culturele tolerantie.

Vissen, wielrennen, boogschieten, boksen, motorcross, gewichtheffen of bodybuilding komen typisch meer voor bij arbeiders, die overigens over het algemeen minder aan sport doen dan bedienden (blz.39). Hun actieve en passieve sportparticipatie is meer lokaal en groepsgericht en wordt gekenmerkt door een groter lichamelijk contact (blz.326). Arbeiders nemen minder deel aan het commerciële en culturele uitgaansleven, participeren minder aan het verenigingsleven, het vakantiegebeuren en het vrijwilligerswerk (blz.49). Zij verdedigen in sterkere mate de traditionele normen en waarden op het vlak van gezin, opvoeding en arbeid, en willen dat machtige organisaties, zoals de overheid en de vakbeweging, ingrijpen om hun positie in de samenleving te verbeteren (blz.91). Zij hebben een meer instrumentalistische visie op de arbeid ten nadele van expressieve aspecten, zoals de wens om zich te ontplooiën op het werk (blz.322). Een rechtvaardige inkomensverdeling dient vooral te zijn gebaseerd op het compenseren van ongunstige arbeidsomstandigheden, terwijl ook moet gekeken worden naar inspanning en behoefte - terwijl bij bedienden veeleer

'resultaten', 'opleiding' en 'initiatief' vooropstaan (blz.182). Gelijkheid is voor hen een fundamentele waarde dan vrijheid en voor de verwerkelijking van grotere maatschappelijke gelijkheid zijn zij ertoe bereid een stuk politiek en moreel autoritarisme te aanvaarden. Anderzijds lopen zij niet hoog op met, zeg maar, de vrijheid van meningsuiting, de rechten van de verdediging of de artistieke vrijheid als waarden op zich (blz.233). Kennelijk brengt een gebrek aan autonomie en aan reële controle- en participatiemogelijkheden op het werk een conformistische en autoritaire ingesteldheid met zich mee. Daarnaast leiden een beperkter wereldbeeld en het onvermogen om complexe informatie te verwerken tot een afwijzing van 'hogere' cultuurvormen. Vooral de ongeschoolde arbeiders situeren zich nog grotendeels als arbeiders in de maatschappij en zijn zich, als 'onderklasse', bewust van de 'kloof' die tussen hen en de anderen gaapt. Zelfs in de voormalige Oosteuropese 'volksrepublieken' blijken de handarbeiders zich als klasse in objectief én subjectief opzicht van de hoofdarbeiders te onderscheiden (blz.253).

Ook al blijken zekere 'populaire' vormen van vrijetijdsbesteding, zoals café- en dancingbezoek bij jongeren, nog nauwelijks op klasseverschillen te berusten, maar zijn ze veeleer leeftijdsgebonden (blz.63), dan nog kan men de vraag opwerpen of die jongeren elkaar wel in dezelfde uitgaansgelegenheden treffen, en of zij wel dezelfde betekenis geven aan dat uitgaansleven. Het uitgeoefende beroep is een sterk sociaal distinctiemechanisme.

Op zoek naar de arbeidersklasse bevat een schat aan genuanceerd empirisch materiaal, dat vooral in de schoot van de HIVA-onderzoekstraditie werd ont-

wikkeld, over de (verschuivingen in de) leefwijze en de cultuur van arbeiders in Vlaanderen. Tevens bevat het vergelijkend materiaal over de toestand in Nederland en in Europa.

Daaruit valt vooral op te maken dat de Vlaamse arbeidersklasse geen uitzonderingspositie inneemt, ook al is zij sterker gesyndiceerd en zijn haar vakverenigingen verzuild. Overigens is het opmerkelijk dat in de studie de Nederlandse werknemers in het vergelijkend onderzoek werden betrokken en dat met geen woord wordt ge-rept over de Waalse situatie.

Op zoek naar de arbeidersklasse is aanbevolen, nee, verplichte lectuur voor al wie zich in een emancipatorische politieke partij, vakbond, sociaal-culturele vereniging of sociale beweging engageert. Want ook al mag men uit wat de arbeidersklasse 'is', 'voelt' en 'denkt' niet meteen normatieve besluiten trekken, het verwaarlozen van hun kijk op de wereld dreigt politiek-ideologische projecten

in de richting van grotere emancipatie tot irrelevantie te veroordelen. In de eerste plaats moeten immers de leefstijl en cultuur van arbeiders worden erkend voor wat zij zijn, terwijl zij nu vanuit een vaak modieus postmodernistisch vertoog als onbestaande of achterhaald worden gediskwalificeerd. Het gaat er ook om die eigenheid niet slechts vanuit een verwaand intellectualisme a priori in termen van tekorten, gebreken en beperkingen te duiden. Dat euvel is, zoals de samensteller trouwens zelf erkent (blz.333), ook niet afwezig in deze studie. Vervolgens komt het er dan op aan vanuit die leefwijze en cultuur eventuele vormende en emancipatorische projecten te ontwikkelen in plaats van te vertrekken uit een vertoog waarin daarvoor bij voorbaat al geen plaats wordt ingeruimd of vanuit de veronderstelling dat slechts een 'afscheid van de arbeiderscultuur' emancipatorisch kan zijn.

Het boek reikt verdere verklaringen

en verdiepingen aan voor de 'nieuwe breuklijnen' in de politiek die Mark Elchardus in dit blad (nr.7/1994) heeft beschreven. Hij stelde een ontdebelling vast tussen links en rechts bij de hogere (Agalev versus VLD) en bij de lagere klassen (SP versus Vlaams Blok). Dat is, voor links, een bijzonder dramatisch gegeven. Het wordt best concreet en met kennis van zaken aangepakt, indien men althans een onophefbare tweespalt tussen sociaal-economische en culturele emancipatie, of tussen een syndicale en een culturele 'voorhoede' wenst te vermijden. Als politieke beweging met een globaal maatschappelijk project kan links zich bezwaarlijk neerleggen bij een dergelijke dualisering, die een dualisering van haar notie van 'emancipatie' met zich zou brengen. De lectuur van dit boek biedt alvast een ruime waaier aan inzichten om het debat daarover op maatschappelijk relevante en haalbare sporen te zetten.